

Branko Tošović, Arno Wonisch (ur.)

**Srpski pogledi na odnose
između srpskog, hrvatskog
i bošnjačkog jezika**

Die serbische Sichtweise
des Verhältnisses zwischen
dem Serbischen, Kroatischen
und Bosniakischen

I/4

Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz
Beogradska knjiga
2012

Срето Танасић
[рођ. 1949]

**Језичка ситуација у Босни и Херцеговини:
комуникацијско јединство и упадљива симболичка разведеност**
[2001]

Припремајући се за учешће на научном скупу „Језик и демократизација“, у Неуму, присјетио сам се да сам у младости, живећи у Сарајеву, почесто слушао о сличним скуповима који су се тицали функционисања језика, потом сам као асистент имао прилику да некима и присуствујем. Наиме, тадашња Социјалистичка Република Босна и Херцеговина с почетка седамдесетих година двадесетог вијека била је домаћин неколико сличних скупова. На њима се расправљало о функционисању стандардних језика и о језичкој политици у другој Југославији и, посебно, о уређивању и вођењу језичке политике у Босни и Херцеговини, гдје је у службеној и свакој другој употреби био српскохрватски односно хрватскосрпски језик, како се у то вријеме често писало удвојено име нашег стандардног језика, укинута у СР Хрватској још 1972. године.

Кад се данас читају излагања и дискусије са ових скупова, као и штошта још што су у то вријеме писали учесници и неучесници ових скупова тих седамдесетих и осамдесетих година, мора се признати да су они и организовани с циљем да се односи у СРБиХ, и шире, у погледу функционисања језика уреде тако да се задовоље интереси и осјећања сва три народа који овдје живе и служе се једним језиком. Вјероватно је још рано да се даје потпунија објективна оцјена тадашњих скупова и језичке политике која је вођена у Босни и Херцеговини седамдесетих и осамдесетих година двадесетог вијека. Али свакако ће за оцјену тога времена бити релевантна чињеница да ни тада народи који живе у Босни и Херцеговини нису били сасвим задовољни начином остваривања својих права на употребу језика – бар нису били задовољни лингвисти из редова ових народа. Само су та незадовољства потицала с различитих разлога и нису се испољавала с једнаким интензитетом. Једни су били незадовољни јер много дају, жртвују, други су били незадовољни јер им се много намеће, даје им се више него што они хоће, трећи, кажу, нису били довољно заступљени.¹

¹ Тако мр Бранислав Брборић, један од водећих српских социолингвиста који је учествовао на тадашњим разговорима о језику у БиХ, у писму упућеном једном професору Филозофског факултета у Сарајеву у то вријеме пише и ово: „Сматрам

Ипак се и с данашње дистанце може казати да су седамдесете и осамдесете године двадесетог вијека – период када се у Босни и Херцеговини почело озбиљно размишљати и дискутовати о функционисању стандардног језика и да су у томе учествовали компетентни стручњаци сва три народа који овдје живе. А увид у данашњу ситуацију – кад су три овдашња народа промовисала три засебна стандардна језика, а тиме нису аутоматски и ријешени проблеми функционисања језика овдје – упућује нас на закључак да у освртању на нашу недавну другачију стандарднојезичку ситуацију и језичку политику треба уважавати друштвене оквири у којима је она вођена и да не треба да будемо престоги у својим судовима.

Мада је српскохрватски језик био раслојен на варијанте (понешто неутрализоване у б о с а н с к о х е р ц е г о в а ч к о м с т а н д а р д н о ј е з и ч к о м и з р а з у) – које су, зна се, имале понешто својствено, што их је и чинило варијантама једног језика – његово комуникацијско јединство није било довођено у питање. Разлог за то јесте у чињеници да су разлике међу тим варијантама биле ипак незнатне да би то комуникацијско јединство угрозиле. Такву ситуацију подржавале су и друштвене околности: просторна блискост и измијешаност међу народима који су се служили овим језиком, сарадња у области културе, посебно јединство економског просто-

да је однос према ћирилици у БиХ не само неправедан, неравноправан, и дискриминаторски, већ – штетан, нарочито штетан с гледишта културних потреба свих људи који тамо живе, поготову тамошњих Срба. [...] Оно до чега ми јест стало – то је проблем који остаје отворен: књижевнојезичко јединство српске нације и заједништво језика и културе са свима онима који то желе“ (Бранислав Брборић, О ЈЕЗИЧКОМ РАСКАЛУ, Београд – Нови Сад, 2000, стр. 59–60). Овдје је занимљиво навести и неке ставове професора новосадског Филозофског факултета др Драгољуба Петровића, који иначе није учествовао на разговорима о језику који су се одржавали у БиХ. Тако он 1982. год. пише: „Отимамо се, дакле, о језик, а не можемо да се погодимо око тога није ли он, ипак, један и не тако лако дељив. [...] Не видим шансу за даље размеђавање јединственог и недељивог језичког ткива – а да се то не претвори у његово черечење“ (Драгољуб Петровић, ШКОЛА НЕМУШТОГ ЈЕЗИКА, Нови Сад, 1996, 173). Године 1983. он пише: „А до чега све ове наше језичке деобе могу да доведу, показује нам и први силовит продор наше глупости у свет: у Сиднеју су отворене посебне катедре за студије хрватског и српског језика... На тај начин остварује се, ето, и предвиђање шерета да ћемо се, ако се наше језичке деобе наставе, једнога јутра сви пробудити као феноменални полиглоти“ (Исто, стр. 212). А кад су се десиле подјеле српскохрватског стандардног језика, проф. Петровић пише (1993): „Срби су се са Хрватима језички разграничили: њима је остао њихов, српски језик, а што се Хрвата тиче – то није српски проблем. То исто важи(ће) и за Србе у свим српским крајевима (да не кажем – крајинама). Посебно су, при том, занимљиве прилике у Босни и Херцеговини које су нам деценијама нуђене као образац неутрализације општрица у српско-хрватским сукобима. [...] Србе тамо нико неће морати поучавати којим језиком ће говорити“ (Исто, стр. 341).

ра. Било се свјесно потребе да се осигура равнотежа између двије језичке функције, најпре комуникацијске а потом и симболичке, која је и данас ништа мање актуелна него некад.

Седамдесетих и осамдесетих година прошлога вијека у Босни и Херцеговини се слушало о варијантама као посебним видовима стандардног српскохрватског језика које су се формирале око одређених културних центара или у одређеним социокултурним срединама чешће него о националним варијантама. Ипак је у њиховом конституисању значајну улогу имала нација. Није, дакле, ни у то вријеме функционисања заједничког стандардног језика симболичка страна његова била искључена. Друго је питање јесу ли и колико су се људи задовољавали у томе погледу. Да ли је, дакле, та симболичка страна била довољно присутна у стандардном српскохрватском језику за све, је ли она језичком политиком довољно афирмисана или је сувише потискивана – о томе ће се једном аргументовано изрећи суд. По моме мишљењу, та симболичка страна стандардног српскохрватског језика умногоме је била разлог за формално проглашавање три стандардна језика на темељу српскохрватског: српског, хрватског и бошњачког, односно *босанског* – како га његови носиоци Бошњаци називају.

Како нам је свима познато, у Босни и Херцеговини су се три народа определијелила за промовисање засебних стандардних језика, користећи право, демократско без сумње, да сваки народ има могућност самосталног одлучивања о своме стандардном језику. То право је искориштено, рекао бих, више зато да се посебним стандардним језиком потврди посебна национална припадност него што је то била неопходност: нације су се биле већ формирале када је на простору од Словеније до Македоније функционисао један стандардни језик. На нашим јужнословенским просторима нације се нису обавезно формирале у оквирима засебних језичких идиома, а наш проблем с језиком више се јављао под утицајем европске романтичарске литературе – да свака нација мора имати засебан језик, што уосталом није правило без изузетака ни у остатку Европе.²

Шта је, дакле, актуелна стварност у Босни и Херцеговини? Три народа прогласила су три засебна стандардна језика – произашла из заједничког

² У своје вријеме Вук Караџић је примијенио језички критеријум какав је тада важио у Европи: један језик – један народ, да би разграничио српску и хрватску нацију и одредио шта иде у српски национални корпус (В. Караџић, СРБИ СВИ И СКУДА, Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона, Беч, 1849). Овај критеријум, међутим, на нашем јужнословенском тлу тада није прихваћен. Међутим, што није прихваћено тада – прихваћено је као критеријум у извјесном смислу данас: да би се доказало постојање или осигурала посебност нације, посегло се за разграђивањем заједничког стандардног језика и за промовисањем засебних стандардних језика.

стандардног језика. Не треба занемарити чињеницу да су овакве одлуке донесене једногласно, тј. сваки народ је самостално одлучивао, не тражећи мишљења друга два народа и не узимајући сувише у обзир туђе мишљење ако се оно и чуло. Настала је, дакле, другачија стварност: на подручју Босне и Херцеговине формално постоје три стандардна језика без обзира на то што се они међусобно врло мало разликују, што сви грађани знају све језике, што ти језици и даље сачињавају један стандардни језик. Иако је засада сличност међу овим језицима толика да се може и даље говорити о једном варијантски раслојеном стандардном језику са три различита имена, ова нова ситуација донијела је потребу да се на нивоу Босне и Херцеговине осмишљава нова језичка политика – с тим што се узимају у обзир све ове чињенице.

А о функционисању језика, исто као и о другим питањима, мора се одлучивати уз уважавање два основна критеријума: да се поштује демократско начело једнакости свих грађана и нација и да се језичка политика води у интересу што успјешније комуникације на цијеломе простору државе, односно свих трију држава на суштински истоме говорном простору. Ово важи посебно када се ради о народима и језицима у непосредном сусједству, који су на особит начин међусобно измијешани и разграничени у једној држави, какав случај имамо данас у Босни и Херцеговини. Право на језик иде у ред темељних људских и националних права, о чему брину и заједничке европске институције. И о овоме се мора мислити јер смо на прагу европских интеграција. А Европа је, знамо, осјетљива када се ради о демократији и људским правима.

Пошто су у Босни и Херцеговини промовисана три стандардна језика, о тој се чињеници мора мислити као о социолингвистичкој реалности без обзира на истину да је стање у основи исто као што је било и до проглашавања засебних стандардних језика. Мора се рећи: готово исто, а не сасвим исто јер су одређена засебна нормирања већ учињена. Иако би се садашњи стандардни језици могли уклопити још увијек у један стандардни језик, као посебне варијанте, то засигурно нема никаквога изгледа – јер такво стање смо управо напустили. Све ово не значи да лингвисти немају право да процјењују с лингвистичке тачке гледања и оправданост проглашавања посебних стандардних језика и критеријуме који су уважавани или су евентуално занемаривани. Али, познато је да језички стручњаци ступају на сцену тек након одлуке о избору стандардног језика – да би дали лик тога језика, да би испунили назив језика одговарајућим садржајем.

Ако је демократско право свакога народа да сам одлучи о своме стандардном језику, онда то повлачи и обавезу да се појам демократије разумије цјеловито – у вишенационалној држави сви народи имају то право. Узму ли се у обзир европски стандарди демократије, у Босни и Херцеговини ће се моћи, као и свуда у цивилизованоме свијету, језичка ситуација

уредити тако да буду задовољени интереси свих народа и да се међусобна комуникација не доведе у питање.

У контексту свега реченога посебно треба имати у виду чињеницу да у Босни и Херцеговини живе два народа, Срби и Хрвати, чији већи дијелови живе изван ове државе. Новом политичком картом простора бивше СФРЈ, они су се нашли унеколико одијељени од својих националних матица, како се то каже. Њихово је право и потреба да с цјелином свога народа и даље чине јединствен културни и духовни простор. Јединствен језик је међу битним условима за то. Ово се мора узимати у обзир при свакоме чину остваривања језичке политике у Босни и Херцеговини. А ово није неки нови или посебан захтјев који је потекао данас од ова два народа. Тако је било и прије него што је постојала Југославија.³

Није тешко закључити да је остваривањем демократског права на посебан стандардни језик за сваки народ симболичка функција језика остварена у највећем могућем облику, али је истовремено повећана могућност угрожавања комуникације на простору Босне и Херцеговине и шире. Ово ће сигурно подстицати на размишљање о различитим рјешењима за

³ Да Срби у Босни и Херцеговини уопште нису прихватили назив *босански језик* ни као назив језика ни као циљ (стварање посебног књижевног језика и стварање „босанске нације“) – свједочи БОСАНСКА ВИЛА. Док се Бењамин Калај борио и у Босни и Херцеговини и у Бечу да оствари овај свој пројекат, БОСАНСКА ВИЛА је на својим страницама објављивала књижевне прилоге готово свих тадашњих српских писаца из свих српских земаља. Уз то, у БОСАНСКОЈ ВИЛИ читаоци су редовно обавјештавани о појави књига које представљају инструменте српског стандардног језика. Тако се у више наврата пише о почетку излагања новог издања Вуковог РЈЕЧНИКА. Пише се о изласку граматике српског језика; између осталог, читаоци се обавјештавају и о изласку цјелокупног издања СРПСКЕ ГРАМАТИКЕ Стојана Новаковића (БОСАНСКА ВИЛА 1895, 31). Такође, овај часопис обавјештава читаоце о покретању иницијативе за израду АКАДЕМИЈИНОГ РЈЕЧНИКА СРПског ЈЕЗИКА (данашњи Речник САНУ) и прати активности на реализацији ове иницијативе. А недуго по укидању силом наметнутог назива *босански језик* читаоци се из пера српског књижевника Марка Цара упознају с појмом књижевни језик и с његовом функцијом: „Захваљујући племенитом труду Вука и Даничића и њихових данашњих епигона, захваљујући уз то читавој плејади модерних књижевника – ми смо тај јединствен књижевни језик у нашој књижевности већ прилично одњеговали, и то је данас једина спона која наш народ у националном погледу спаја, кад нас је судбина иначе растргла и поцијепала“ (БОСАНСКА ВИЛА, 1910, 145). Кад се тада јасно видјела цјеловитост српског језичког простора, с јединственим стандардним језиком (тада термин: *књижевни*), нико разуман не може очекивати данас – сто година касније – да српски народ у Босни и Херцеговини излази из јединственог свога стандардног језика и улази у други, туђи – у чијем креирању није ни одлучивао ни учествовао нити има било каквих националних, лингвистичких, социолингвистичких, ни било којих разлога за то.

отклањање ограничавања у комуникацији. Избор, међутим, не може пада-ти на она рјешења која не би била у интересу било кога од три народа.

Не би сада било прихватљиво рјешење када би се одлучило да се јед-номе од три језика да статус државнога језика из одређених практичних разлога. Таквих практичних разлога свакако би се могло наћи. Међутим, за њих смо могли знати, и сигурно смо знали, и онда када смо се опреде-љивали за три посебна стандардна језика. Конкретно, српскоме народу у Босни и Херцеговини није прихватљива ни промјена самога имена његовом језику, а још мање промјена норме стандарднога језика која би га удаља-вала од других његових дијелова. Срби у БиХ стандардни језик баштине и изграђују с цјелином српскога народа; другачије покушаје рјешавања њиховога језичког питања нису прихватили ни прије више од сто година, у условима окупације.⁴

⁴ Какав је био однос српског народа према увођењу назива *босански језик* у Босни и Херцеговини у вријеме аустроугарске окупације, лијепо се може видјети из два написа у часопису Босанска вила, најзначајнијем српском часопису у БиХ у доба аустроугарске окупације (излазио од 1885. до 1914. године) и једном од најз-начајнијих српских часописа у цјелини у то вријеме. Први текст објављен је у Босанској вили поводом штампања Граматике босанског језика, а други поводом службене одлуке аустроугарских власти да укину назив *босански језик*. Овдје наводим оба та текста интегрално, сматрајући да су вишеструко интересантни за разумијевање и данашње позиције српског језика. Први чланак гласи: „Као што видимо, књига је штампана за употребу у средњим школама. У њој је наука о гла-совима и облицима. Ово за сад само узгред спомињемо, молећи свакога нашег читаоца, да се не зачуди напису, јер то није никаква новина; одавно ми виђамо на школскијем свједоцима тај назив. Ето у гимназији сарајевској учи се *земаљски језик*, а у препарандији и трговачкој школи *босански*! А сад ето дочекасмо да се и књиге пишу и штампају са натписом *босански језик*. Јамачно ће на скоро избити и *граматика херцеговачкога језика*, јер тако би захтијевала равноправност. Иначе Херцеговци су у праву да протестирају, зашто ће они учити босански, а не херцего-вачки, па шта ћемо онда? Изићи ће, ваљда, ја чела ја бруса, ја од мотике штене! Другом приликом рећи ћемо коју више о овој књизи, тј. ако нам се на приказ пошаље“ (Дошла нам је до руку ‘ГраMATика’ босанскога језика, Босанска вила, 1890, 272).

Други напис гласи: „Земаљска влада за Босну и Херцеговину најпослије дош-ла је до увјерења да измишљање имена овоме језику и овоме честитом српском народу и поред све силе и бајонета не може да опстане. Зато је сад укинула изми-шљени назив ‘*босански језик*’, за који се узалуд борио и један велики научењак Јагић. Сад је издала наредбу да се овај језик зове *српско-хрватски*. И ово је нака-лемљено, јер гдје има у свијету још примјера да један језик има два имена? Зашто се у њиховој монархији (истицање С. Т.) њемачки или маџарски језик не зову ‘*аустро-угарски*’? И откуд овај прилепак српском називу, кад овамо никад није било Хрвата. Та јесу ли и сами римокатолички фратри звали овај језик *српским*?

Зна се да је сада на језичким стручњацима да кажу шта је норма свакога од три стандардна језика. У томе ће свака национална струка бити самостална. И сигурно је да је и то услов – утврђивање норме свакога језика – за сагледавање комплексног проблема комуникације. Пошто су сви народи добили стандардне језике, пошто је тиме максимално задовољена симболичка страна језика – нема реалних потреба за великим удаљавањем ових језика у норми. Наравно, то је тешко извести у пракси. Узгред, није познато да се данас негде језички стручњаци труде да удаљавају стандардне језике више него што то сам њихов живот чини. Мислим да ће живот

Ајд' полако, па ћемо дочекати да и влада призна прави и историјски назив *српски*. То желимо и очекујемо, па да се и застава као државна узакони српска тробојница. И то ће бити чим видимо наше синове на највишим мјестима у државној управи“ (Укидање босанског језика, Босанска вила, 1907, 354). У овим малим текстовима је речено доста с обзиром на то да је часопис излазио под окупацијом. И за данашње прилике поучно је упоредити назив овога српског часописа с разлозима настанка ових написа. Наиме, у његовом наслову све вријеме стоји придјев *босанска*, али овај часопис никада није прихватио тај придјев уз име језика – чак, како видимо, оштро протестује против таквога назива језика. У српском језику овај придјев указује на географску припадност, а у Босни и Херцеговини није постојао ни тада, као ни данас, некакав књижевни језик који би могао понијети такву одредницу. Зато се у српском и данас новопроглашени стандардни језик Муслимана/Бошњака именује као *бошњачки језик*. Није то, дакле, некакав данашњи српски притисак. Бошњаци, дабоме, могу свој језик да именују како хоће. С друге стране, Срби су прозрели Калајеву намјеру да створи нову „босанску“ нацију, како би одвојио Хрвате и Србе који живе у Босни и Херцеговини од њихових националних корпуса изван ове покрајине. Ни Хрвати, уосталом, нису прихватили овакав назив језика. Иначе, о овоме Калајевом пропалом пројекту писано је доста и он је расвијетљен. Једна синтеза се може наћи и у књизи Павла Ивића ПРЕГЛЕД ИСТОРИЈЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА, Београд – Нови Сад, 1998, стр. 273–279, с доста релевантне литературе до почетка осамдесетих година. И осамдесетих година XX вијека о језичким приликама у Босни и Херцеговини у доба аустроугарске окупације написано је више вриједних текстова – Томислав Краљачић, Херта Куна, Милош Окука, посебно Јђиљана Станчић – све објављено у Сарајеву. Све ово овако опширно наводим овдје зато што се опет јавно износе ставови како би Срби у Босни и Херцеговини требало да прихвате некакав стандардни језик за све у Босни и Херцеговини, у чијем стварању они нису ни учествовали нити хоће да учествују; опет је то „босански језик“. Такве идеје заговарају поједини учесници „Симпозија о босанском језику“, који је одржан у Бихаћу 1998. год. (зборник радова с тог скупа објављен је у Сарајеву 1999, у издању Института за језик у Сарајеву). Ако се такве идеје и уходају, оне могу вриједити само за Бошњаке, јер су се само они сјетили да би језички стандард њихов могао понијети територијални атрибут, што значи да се они одричу идентитета пронађеног у етнониму *Бошњак/Бошњаци*.

чинити да и прописане разлике, веће или мање, неће постати предмет спорицања у комуникацији; највећи дио тих разлика биће „познат“ свим становницима у Босни и Херцеговини и шире. Иста дијалекатска основица трију стандардних језика, њихов настанак раслојавањем једнога стандардног језика, измијешаност или велика просторна блискост говорних носилаца тих језика, неизбјежна економска сарадња међу носиоцима трију стандардних језика – све су то разлози за вјеровање да комуникација на простору Босне и Херцеговине неће бити знатније угрожена под условом да ови народи сами не теже управо томе. Ако буде сарадње међу стручњацима, с подршком сусједних држава и међународне заједнице, као и примјене европских стандарда и искустава, сви проблеми лакше ће се рјешавати и у науци и у јавном животу уопште. Ваљане сарадње, међутим, не може бити ако се она октроише или регионализује, ако се из ње буду искључивали људи од струке и политике из матичних држава српског и хрватског народа.

Један стандардни језик за један народ јесте гаранција за очување јединственог културног и духовног простора – то важи за сваки други народ, па и за српски. Важи и за хрватски и за бошњачки подједнако. То, међутим, у ситуацији каква је управо наша, овдје овлаш описана, не смије представљати препреку у комуникацији на цијеломе бившем јединственом државном простору. Уколико се будемо стварно бавили собом и својом културом, а не политичким обманама, комуникацијски канали неће бити загушени.

Наравно, посебно је питање како ће новонастала ситуација у Босни и Херцеговини – коју сачињавају три народа и два државна ентитета (Федерација БиХ и Република Српска), с три стандардна језика – утицати на школство. Зна се да се у школи прије свега употребљава стандардни језик, па био то језик једне или више нација. Зна се, такође, да се у школи учи стандардни језик. То значи да треба дати те стандарде. Три стандардна језика у једној држави и у школству чине ситуацију комплекснијом него кад је посриједи један стандардни језик. Ово засигурно доводи државне институције које се брину о школству у посебно осјетљив положај; планирање језика овдје је посебно осјетљиво. С друге стране, ово и покушљује школство.

И кад размишљамо о овоме, морамо полазити од чињенице да смо у недавној прошлости сами изабрали ово рјешење. Тиме смо преузели и одговорност да на демократски начин налазимо демократска рјешења. Увјерен сам да се могу пронаћи таква рјешења која ће задовољавати и начело демократије и равноправности и бити изводљива у пракси. У овоме се можемо и морамо служити најбољим искуствима других са сличном ситуацијом. И то најбољим европским искуствима. На примјер искуствима нордијских земаља и Швајцарске. У Швајцарској се употребљавају три веома

видљиво и веома чујно засебна стандардна језика. Држава опстаје, и то одавно. Било је, значи, доста времена да се дође до оптималних рјешења. Али, може се основано претпоставити да су за оптимална демократска рјешења потребна и знатна новчана средства. То, међутим, не можемо узимати као оправдање да бисмо бирали лоша и недемократска рјешења. Ако је због постојања три стандардна језика у земљи школовање скупље, то истовремено искључује могуће конфликте, па је и по томе Швајцарска узорна земља. Језичко тројство ни на који начин не угрожава стабилност државне заједнице.

Разматрање функционисања језика у нашем школству мора се темељити на нашој државној, политичкој и економској стварности, уз пуно поштовање историјски условљених културних прилика. Мора се, уз то, темељити на принципима демократије. То значи да се сва рјешења траже на демократичан начин, да се тежи што успјешнијем образовању и истовремено да млади нараштај не живи у атмосфери нетолеранције, са осјећањем неравноправности, националне угрожености и тјескобе. Најмлађим генерацијама морамо нудити здраву друштвену атмосферу. Наша језичка ситуација није по својој сложености јединствена у цивилизованом свијету. Потребно је само да будемо свјесни да школујемо младе људе који хоће да неспутано остварују комуникацију у својој ужој средини и у Босни и Херцеговини, али и у непосредном окружењу, посебно са својим сународницима. Овдје се треба присјетити чињенице да имамо по називу три језика, а по садржини заправо један или, у сваком случају, три врло блиска стандардна језика, гдје свако зна сва три језика. Ако будемо своју националну посебност исказивали кроз језик онолико колико је то наша национална култура утиснула у језик, онда нам ни школство неће трпјети, онда нећемо образовати генерације за европске интеграције које ће истовремено тражити преводиоце за разговор преко плота или с балкона на балкон.

Симболичка разведеност нашег језика у БиХ, и иначе, данас је очигледна и на њој се упадљивије инсистира. Она ће и у будућности бити видљива, али би могла бити и ублажена с протоком времена. „Функционалног насиља над језиком“ – без којег нема стандардног језика / стандардних језика – увијек ће бити, али су и језику и његовим носиоцима потребне слобода и демократска опуштеност. „Језик не воли стеге, али воли ред“ – написао је одавно један српски лингвиста (Егон Фекете), несклон стегам, али склон реду, демократији и равноправности људи и народа. Реда мора бити и у језичком планирању и у језичкој политици, и у БиХ, конфедерално устројеној државној заједници, и изван ње. Тој заједници не одговара никакав присилни стандарднојезички кишобран, ни под којим називом, па ни под тобоже неутралним, *босанским*, нити јој приличи а с и м е т р и ч - н о с т трију назива језика. Она не приличи ни Србима, ни Хрватима, ни словенским Муслиманима, односно муслиманима, који су сами одабрали

национални назив *Бошњаци*, придруживши му асиметричан назив језика – *босански*. Тај назив, *босански*, угрожава термилошку регуларност и ваљано споразумјевање и у лингвистици и у јавном животу, отежавајући вођење здраве језичке политике.

Tanasić 2001: Танасић, Срето. ЈЕЗИЧКА СИТУАЦИЈА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ: КОМУНИКАЦИЈСКО ЈЕДИНСТВО И УПАДЉИВА СИМБОЛИЧКА РАЗВЕДЕНОСТ, С НАГЛАСКОМ НА ПРОБЛЕМАТИЦИ У ШКОЛСТВУ. – In: Mønesland, Svein (odg. urednik). *Jezik i demokratizacija*. – Sarajevo: Institut za jezik. – S. 249–259. [Na prijedlog autora naslov u ovom zborniku je djelimično izmijenjen.]